

บทที่ 5

พระอัยการลักษณะผัวเมีย

ตามพระอัยการลักษณะผัวเมีย ผู้ชายสามารถมีภรรยาได้หลายคนในเวลาเดียวกัน สังคมไทยจึงเป็นสังคมแบบ Polygamy แต่ในขณะเดียวกันกฎหมายก็ไม่อนุญาตให้หญิงมีสามีได้หลายคนในเวลาเดียวกัน หากหญิงมีสามีอยู่ก่อนแล้วจะสมรสกับชายอื่นอีกไม่ได้ จนกว่าสามีจะตายและเพศสามีเรียบร้อยแล้ว หรือห่างจากสามีแล้ว

เมื่อชายสามารถมีภรรยาได้หลายคนในเวลาเดียวกัน ในพระอัยการลักษณะผัวเมีย จึงจัดลำดับชั้นของภรรยาไว้ดังนี้

1. เมียกลางเมือง หญิงอันบิดามารดาถูมีอิทธิพลเป็นเมียชาบ ได้เชื่อว่า เป็นเมียกลางเมือง
2. เมียกลางนอก ชายของหญิงมาเดียงเป็นอนุภรรยาหลั่นเมียหลวงลงมา
3. เมียกลางท้าย หญิงใดมีทูกข้าก ชายซ่วยไถ่มาเทืนหมุดหน้าเดียงเป็นเมีย ได้เชื่อว่า เมียกลางท้าย

คำว่า เมียกลางเมือง เมียกลางนอก และเมียกลางท้าย เป็นคำในกฎหมาย คนที่ว่าไปมักเรียก เมียกลางเมืองว่า เมียหลวง เมียกลางนอกว่า เมียน้อย และเมียกลางท้ายว่า ทายภรรยา การที่กฎหมายกำหนดลำดับชั้นของภรรยาไว้เพื่อเหตุดังนี้

- 1 เพื่อกำหนดส่วนแบ่งในทรัพย์มรดกของภรรยาเมื่อผู้เป็นสามีถึงแก่ความตาย
  - 2 เพื่อกำหนดเมียปรับชาบที่
  - 3 เพื่อกำหนดความรับผิดชอบของสามีทางหนี้สิน
- ในพระอัยการลักษณะมรดกข้างมีภรรยาอีก 2 ชั้น ได้แก่
- 1 ภรรยาอันทรงพระกรุณาพระราชทานให้ และ
  - 2 ภรรยาอันทูลขอพระราชทานให้
- สำหรับภรรยาอันทรงพระราชทานให้นั้นเป็นใหญ่กว่าภรรยาทั้งปวง ส่วนภรรยาอันทูลขอพระราชทานให้นั้นมีศักดิ์เท่ากับภรรยาน้อย

อย่างไรก็ตี ไม่ได้มายความว่าผู้ชายทุกคนจะต้องมีภรรยาหลายคน บางคนอาจมีภรรษาเพียงคนเดียวได้

เงื่อนไขการสมรส

เงื่อนไขการสมรส หมายความถึง คุณสมบัติที่ผู้จะสมรสต้องมีหรือต้องไม่มี เพื่อให้การสมรสเป็นผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย แม้ในพระอัยการลักษณะผัวเมียจะไม่ได้บัญญัติไว้โดยตรงว่าเป็นเงื่อนไขแห่งการสมรสทำนองเดียวกันกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ตาม แต่เมื่อพิจารณาแล้ว บทบัญญัติดังต่อไปนี้จะถือว่าเป็นเงื่อนไขแห่งการสมรสตามพระอัยการลักษณะผัวเมียได้

1. หญิงต้องไม่ใช้กรรยาของชายอื่นอยู่ก่อนแล้ว จริงอยู่กฎหมายยินยอมให้ผู้ชายมีกรรยาได้หากคนในเวลาเดียวกัน แต่ก็ไม่ได้อนุญาตให้ผู้หญิงมีสามีได้หากคนในเวลาเดียวกัน หากหญิงมีสามีอยู่ก่อนแล้ว และไปได้เสียกับชายอื่น กฎหมายถือว่าชายนั้นเป็นเพียงชาชู้เท่านั้น จะต้องเอาหญิงนั้นส่งคืนสามีของเขาร⁽¹⁾

2. ชายต้องไม่เป็นพระภิกษุ กฎหมายห้ามไว้โดยขัดแย้งไม่ให้พระภิกษุสามเณรมีกรรยาถ้าพระภิกษุสามเณรผิดเมียผู้อื่นถึงชำเรา ได้เชื่อว่าปาราชิกให้สึกออก และให้ปรับไม่น้อยกว่า๕๐๐

3. ชายหญิงต้องไม่เป็นญาติกัน ทั้งนี้เชื่อกันว่าหากชายหญิงที่เป็นญาติกัน สมรสกันจะทำให้เกิดสิ่งอัปมงคลแก่บ้านเมือง ดังที่พระอัยการลักษณะผัวเมีย บทที่ 36 กำหนดไว้วังนี้ “พ่อแม่พี่น้องชายหลานลุงน้าหลานทำซึ้กันไชร ให้นำแพลงผู้นั้นเสียในทะเล ให้นิมนต์พระสงฆ์ พระมหาจารย์สัวคุมนต์ กระทำพิธีการรับการอุนาทวัจญ์ น้ำฟ้าน้ำฝนจึงจะตกเป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย ฝ่ายพ่อแม่พี่น้องรู้ว่าลูกหลานทำมิชอบมิได้วากล่าว ท่านว่าจะเมิดให้ลงโทษโดยโทษนุโทษ⁽²⁾

4. หญิงหมายที่สามีตายจะสมรสใหม่ได้จะต้องเพาศพสามีเดิมให้เรียบร้อยเสียก่อน ทั้งนี้ กฎหมายบัญญัติไว้ในลักษณะที่ทำให้เห็นว่า หากหญิงซึ่งไม่เพาศพสามีที่ตายไปแล้ว การสมรสข้างไม่ขาดจากกัน หากหญิงซึ่งนำอาชายอื่นมาหลับนอนด้วย ชายนั้นมีฐานะเป็นชาชู้ กฎหมายให้ปรับไม่น้อยกว่า๕๐๐ ดังที่พระอัยการลักษณะผัวเมียบทที่ 31 บัญญัติว่า “ผัวตายหายไไว ศพยังอยู่กับเรือน หญิงเมียนั้นนำคาดก แลกด้อมไข่กำหนดซักอาชายนอน และผีตายหายรับกันอยู่ดังนั้น ถ้าพี่น้องชายผู้ตายรู้เห็นอาความพ้องร่องเมื่อส่วนสับขับแท้เพ็ชริงไชร ท่านให้สำนตะกร้อครอบศีรษะหญิงนั้นลงเพียงตา ให้ตะเวนรอบเรือนที่ผีผัวอยู่นั้นสำนรอบ แล้วให้

⁽¹⁾ พระอัยการลักษณะผัวเมีย บทที่ 25.

⁽²⁾ พระอัยการลักษณะผัวเมีย บทที่ 40.

⁽³⁾ พระอัยการลักษณะผัวเมีย บทที่ 36.

ใหม่ขายข้าวเป็นเบี้ยสินเสนให้แก่ญาติพี่น้องเพื่อผู้ตาย

5. กำหนดอายุ พระอัยการลักษณะผัวเมียไม่ได้กำหนดอายุขั้นต่ำของขายหกยุงที่จะทำการสมรสได้ไว้ แต่ก็เป็นที่เข้าใจฝ่ายชายต้องได้นำชรีบเรียบร้อยแล้ว และฝ่ายหญิงก็คงจะต้องเดินโถพ่องอกเรือนได้แล้ว จึงจะทำการสมรสกัน ในด้วยหมายเหตุของราชทูตลาภู面貌ร์กล่าวว่า “หกยุงชายสหายมอยู่ในลักษณะที่จะมีบุตรได้แต่อายุ 12 ขวบ และลางที่ก่อก่อนหน้านี้เสียอีก และลางคนกีเมื่อมีอายุล่วง 40 ปีไปแล้วก็ยังมีบุตรได้อยู่ จึงเป็นชนบทธรรมเนียมของชาวสยามที่จะจัดให้สูกสาว หลานสาวแต่งงานแต่อายุเข้าวัยกับชายหนุ่มซึ่งมีอายุรุ่นราวกว่าเดียวกัน....⁽¹⁾ พระอัยการลักษณะผัวเมียบังคับใช้จนถึง พ.ศ. 2478 แต่ก่อนหน้านี้ขึ้นไปมีการตรากฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451) ซึ่งในมาตรา 244 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำชำเราด้วยเด็กหกยุงอายุต่ำกว่าสิบสองขวบ ถึงหกยุงนั้นยินยอมก็ตามหรือไม่ได้ยินยอมก็ตาม ท่านว่ามีความผิดต้องจะวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีขึ้นไปจนถึงสิบปี และให้ปรับตั้งแต่ห้าสิบบาทขึ้นไปจนถึงห้าร้อยบาทอีกสองหนึ่ง” จากข้อกำหนดในกฎหมายตราดังกล่าว จึงเป็นที่เห็นได้ว่าหลังจากที่มีกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 แล้ว หกยุงจะแต่งงานได้จะต้องมีอายุเกินกว่า 12 ปีบริบูรณ์แล้ว

การสมรส

การสมรสตามพระอัยการลักษณะผัวเมียไม่มีการจดทะเบียนสมรสดังเช่นในปัจจุบัน แต่ก็ไม่ได้มายความว่าขายหกยุงได้เสียกันแล้วจะเป็นสามีภรรยากันเสมอไปก็หาไม่ การที่ขายหกยุงจะมีสามีภรรยาโดยชอบด้วยกฎหมายนั้นต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ดังนี้ คือ

1. ขายหกยุงทั้งสองฝ่ายได้กินอยู่หลับนอนด้วยกัน โดยมีเจตนาเป็นสามีภรรยา กัน
2. บิดามารดาหรือผู้เป็นอิสระแก่หกยุง (ผู้มีอำนาจปกครอง) ยินยอมยกหกยุงให้เป็นภรรยาชายโดยหกยุงนั้นยินยอมด้วย

การที่ขายหกยุงได้เสียกันโดยไม่มีเจตนาเป็นสามีภรรยา กัน ก็ย่อมจะไม่มีทางเป็นสามีภรรยา กันได้ เพราะไม่เข้าหลักเกณฑ์ข้อที่ 1 แต่ความจริงหลักเกณฑ์ข้อ 2 ก็มีความสำคัญเท่ากัน เช่น กัน เพราะแม้ว่าขายหกยุงจะกินอยู่หลับนอนกันโดยมีเจตนาเป็นสามีภรรยา กันก็ตาม ถ้าเป็นเรื่องที่บิดามารดาหกยุงไม่ยินยอมยกหกยุงให้เป็นภรรยา ก็ตี หรือขายลักษณะหกยุงหนึ่งไปก็ตี หรือลักลอบได้เสียกันเอง ก็ตี ไม่ถือว่าเป็นสามีภรรยา กัน โดยชอบด้วยกฎหมาย นอกเสียจากบิดามารดาหกยุงจะ

⁽¹⁾ สันต์ ท. โภมคบุตร, จดหมายเหตุลาภู面貌ร์ ฉบับสมบูรณ์เล่มหนึ่ง (สำนักพิมพ์ก้าวหน้า: พระนคร 2510) หน้า 225.

ขั้นยอมยกหญิงให้เป็นภรรยาชาช หรือคือด้วยในภายหลัง ในกรณีที่ชายลักษณะหญิงไปเข้าใจว่าต้องรอให้บิความริดาของชายเสียก่อน และชายหญิงสมัครใจอยู่ด้วยกันจนเกิดกฎหมายหญิง ถูกนั้นถือว่า เป็นขั้นมาก ชายหญิงจึงเป็นสามีภรรยากันโดยชอบด้วยกฎหมาย ให้ทำซ้ำด้วยหญิงนั้น ให้ใหม่ ชายซ้ำ (บทที่ 84) ส่วนการที่ชายหญิงลักษณะได้เสียกันนั้น เข้าใจว่าถ้าหากมีการเดี๋ยงคุกันโดยปีด เพย หรือมีบุตรก็เป็นสามีภรรยากันได้ (บทที่ 85, 86)

อํานาจอิสระ

อํานาจอิสระคืออํานาจปกทรงนั้นเอง หญิงเมื่อยังเป็นเด็กก็อยู่ในความปกทรงของบิความริดา ถ้าบิความริดาชายหญิงอาจอยู่ในความปกทรงของญาติผู้ใหญ่ หรือพี่ฯ จนกระทั่งหญิงแต่งงานกับชาย อํานาจอิสระหรืออํานาจปกทรงจึงโอนจากบิความริดาไปยังสามี ดังกฎหมายลักษณะผัวเมีย บทที่ 79 บัญญัติไว้ว่า “บุตรท่านบิความริดาซึ่งมิได้ประกอบสามีภรรยาให้ใช้รับบิความริดานั้นเป็นอิสระแก่บุตร ถ้าชายใดพึงใจด้วยบุตรท่าน ให้คำนับบิความริดาตามประเพณี ถ้าบิความริดาให้สามีจึงจะเป็นอิสระแก่กริยา”

ขอบเขตอํานาจอิสระของสามีนั้นรวมไปถึงอํานาจลงโทษภรรยาได้ตามสมควรหากกริยาประพฤติดนไม่ดี กฏหมายลักษณะผัวเมียบทที่ 60 บัญญัติว่า “สามีภรรยาอยู่ด้วยกัน กริยามีความผิด สามีจะปรานปรานโนบทีหญิง หญิงจะเอาโทษแก่สามีนั้นมิได้ ถ้ากริยาค่า่่าหายนชาแก่สามี ให้กริยาเอาข้าวตอกดอกไม้มือโทษแก่สามีจึงควร” แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าสามีจะทำโทษหญิงโดยปราศจากเหตุอันควรได้ การท่าร้ายกริยานาดเงินถือว่าชายกระทำการเกินขอบเขตอํานาจปกทรงซึ่งชายอาจถูกขับไล่ไสส่งเสียได้ (บทที่ 57)

อุทกุณ ความจริงเรื่องอุทกุณเป็นบทบัญญัติในพระอัยการลักษณะกุญแจนี้ แต่เห็นว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ระหว่างบิความริดากับบุตร และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครัวเรือนเกี่ยวกับการถ่ายทอดเจ้าตัวในที่นี้ด้วย

อุทกุณ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ได้ให้ความหมายไว้ว่าผิดประเพณี ผิดธรรมะ นอกແນບ นอกทาง เช่น คดีอุทกุณ คือคดีที่ลูกหลานฟ้องบุพการีของตนต่อศาลเรียกลูกหลานที่ฟ้องบุพการีของตนต่อศาลว่าคนอุทกุณ เช่น ผู้ใดเป็นคนอุทกุณหนึ่มได้รู้คุณบิดามาด ปูพื้นที่ด้วยท่าทางท่านให้มีโทษทวนด้วย漉คหนังโดยฉกัน ในขณะเดียวกันห้ามผู้สืบสันดานฟ้องบุพการีของตนเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญา เช่น ลูกฟ้องพ่อแม่ต่อศาลไม่ได้ เป็นอุทกุณ

ในส่วนคดีแพ่ง พระอัยการกู้หนี้ในกฎหมายตราสามดวง บัญญัติว่า

มาตรฐานนั่งบุตร ขาย หญิง } บิคามารดา } กีดี พ่อต้าแม่ยำย } กีดี กู้ซึม ขาย
เขย สไฟ } พ่อผัวแม่ผัว }

ตัวแก่กัน จะเป็นดีนแลดองมากน้อยเท่าไร ถ้ามีจังให้ใช้กันเหตุ

บิดา มารดาไม่ก็ยอมให้แก่บุตร ชาย
หญิง } ฯ ก็ย่อมแทนกฎหมาย บิดา
มารดา } ฯ

พวกรู้ว่าก่อภัยเป็นอาชญากรรม ไม่ได้เป็นภัยที่ไปเรียกว่า ณ โรงศึกษา

กรมได้ฯ เลข ถ้าบุตร เทย } ก็คือ พ่อตา แม่ย่า }
สักไฟ } ก็คือ พ่อผัว แม่ผัว } ก็คือ เป็นคนอุทกุณ

ไม่รู้คุณ จึงให้พิจารณาว่า ก้าวล่าวาเราแต่ด้านสิน เหตุว่าอย่าให้เกบประบัด
สินผู้อื่น คงกับเบี้ยมากน้อยเท่าไหร่ ก็อย่าให้เอาเลย เหตุว่าเขาติดพันธ
กันอยู่

บทบัญญัตินี้มีลักษณะเป็นการห้ามเด็ขาดมให้บุตรชายหญิงฟ้องบิดามารดาเรียกคืนหนี้อันเกิดจากการภูยืม แต่ไม่ได้ห้ามเด็ขาด หากเป็นเรื่องที่บุตรเบยจะฟ้องพ่อตามกฎหมาย หรือจะให้จ่ายฟ้องพ่อแม่ผู้แต่งภูหมายถือว่าเป็นคนไม่รู้กฎหมายอยู่ดี ให้ใช้เดือนเงินเท่านั้น สำนคอกเบี้ยจะมีมากน้อยเพียงใด ไม่ให้คิดเอาเดบ

ในพระอัยการลักษณะรับฟ้องห้ามเฉพาะแต่สูกหานฝ่องบิดามารดาปู่ย่าตายายเท่านั้น เป็นการห้ามฟ้องทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา เหล่นฟ้องทวดได้ ไม่เป็นอุทกุณ ตามกฎหมายใหม่ เหล่นฟ้องทวดไม่ได้ เพราะเป็นผู้สืบสายโลหิตโดยตรง

มาตรา 1562 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า ผู้ใดจะฟ้องบุพการีของตน เป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญาได้ แต่เมื่อผู้นั้นหรือญาติสนิทผู้นั้นร้องขอ อัยการจะยกคดีขึ้นว่ากล่าวก็ได้

บุพการี หมายถึง บิความารค่า ปั้ย่า ตายา ทวค ดังนั้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
ลูกหลาน เหลน จะฟ้องพ่อแม่ ปั้ย่า ตายา และทวคไม่ได้

การขาดจาก การสมรส

การขาดจาก การสมรสทาง เกิดขึ้นจาก

1. การหย่ากันด้วยความสมัครใจของสามีภรรยา ชายหญิงที่แต่งงานกัน ภายหลังจะหย่ากันด้วยความสมัครใจของทั้งสองฝ่ายกฎหมายให้หย่ากันได้ ในกฎหมายลักษณะผัวเมีย บพที่ 67 บัญญัติว่า “กรณีสามีนิชอนเนื้อเพื่อใจกันจะหย่ากันได้ ตามน้ำใจเข้า เหตุว่าเขากลับส่องสีนูณ์ กันแล้ว จะจำใจให้อยู่ด้วยกันนั้นไม่ได้” ให้ทั้งคู่ทำหนังสือมอบให้แก่กันและกันต่อหน้าผู้เฝ้าผู้แก่ ท่านว่าสามีภรรยาขาดจากกัน (บพที่ 65)

2. ชายทึ่งร่างภรรยาไปไม่กลับมาหาภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ ชายหญิงขาดจาก การเป็นสามีภรรยา กัน แต่หญิงต้องเอาสินสอด ขันหมาก ทุนทรัพย์ สั่งคืนชาย ชายหญิงขาดจาก การเป็นสามีภรรยา (บพที่ 50) ถ้าชายโกรธหญิงเก็บเอาสินเดิมและสิ่งของลงจากเรือนหญิง ไป เอาเม็ด พร้า หวาน พันเส้าเรือนเสาหอยหญิง และชายกลับไปเรือนบิดามารดาของชาย ชายจากไปเพียงหนึ่งวัน ถือว่าขาดจาก การเป็นสามีภรรยา (บพที่ 51)

3. ชายล่วงเกินพ่อตาแม่ยาย หรือญาติผู้ใหญ่ของหญิง หากหญิงไม่ประสงค์อยู่ร่วมเป็น สามีภรรยา กับชาย ชายหญิงขาดจาก การเป็นสามีภรรยา กับชาย แต่หญิงต้องส่งทรัพย์สินของชาย คืนแก่ชาย (บพที่ 61)

4. ชายคิดเอาใจอกห่างหญิง บักข้ายสินเดิม สินสมรส ไปไว้บังบิดามารดาญาติพี่น้อง ของตน ให้ชายส่งทรัพย์สินคืนและแบ่งปันกันตามกฎหมาย ชายหญิงขาดจาก การเป็นสามีภรรยา (บพที่ 55)

5. ชายคนหาโรงผู้ร้าย ให้พ่อตาแม่ยายขับไล่ชายนั้นไปเสียให้พ้น แล้วส่งขันหมาก ทุนคืนแก่ชาย และบอกกล่าวแก่นายบ้านนายอำเภอเอกสารนัดให้รับทราบไว้ ชายหญิงขาดจาก การเป็นสามีภรรยา

6. ชายมีศรัทธาในพระศาสนาไปบวชเป็นพระภิกษุ ชายหญิงขาดจาก การเป็นสามี ภรรยา สินเดิมสินสมรสตกเป็นของหญิงหมด เว้นแต่ชายจะได้แบ่งปันทรัพย์สินไว้ก่อน (บพที่ 37)

7. ชายทำผิดกับทั้งบุนของตน หญิงมีอำนาจถือว่าตนขาดจาก การเป็นสามีภรรยา แต่ ต้องคืนทรัพย์ให้ชายก่อน (บพที่ 69)

8. สามีไปหลักชาดตามหัวเมือง พ้นกำหนดหนึ่งปีชายไม่กลับมา ชายหญิงขาดจาก การเป็นสามีภรรยา (บพที่ 62)

ทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา

ทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาตามกฎหมายลักษณะผัวเมียพอจำแนกได้ดังนี้

ทองหมั้น หรือของหมั้น คำว่าทองหมั้นเป็นคำเดิม เพราะเวลาที่ฝ่ายชายไปหมั้นหญิงนักจะใช้ทองคำเป็นของหมั้น ต่อมามีการใช้ทรัพย์สินอื่นแทน จึงเปลี่ยนมาเรียกว่าของหมั้นทองหมั้นหรือของหมั้นนี้ฝ่ายชายให้แก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองของหญิงในเวลาที่ตกลงจะยกหญิงให้เป็นภรรยาของคล้ายกับการวางแผนมัคจ้างซึ่งสืบท่อง แล้วฝ่ายชายรับว่าจะแต่งงานเลี้บงคุณผู้ เป็นภรรยาในกาลข้างหน้า ถ้าชายไม่มาแต่งงานกับหญิงตามกำหนดหรือไปได้หญิงอื่นเป็นภรรยา ฝ่ายหญิงรับทองหมั้นหรือของหมั้นนั้นได้ (บกที่ 114) ถ้าชายหญิงห่างกัน หญิงต้องคืนของหมั้นให้แก่ชาย เว้นแต่เกิดบุตรชายหญิงค้ายกัน (บกที่ 49, 68) และกรณีที่ชายเอาเมียพร้า ขวน พันเสา หอยเรือนทึ่งหญิงไป (บกที่ 51)

สินสอด สินสอดเป็นทรัพย์ที่ฝ่ายชายให้แก่ฝ่ายหญิงเพื่อตอบแทนในการที่บิดามารดา หญิงเลี้บงคุณผู้ เดินทางไปตั้งแต่งงานกับชาย ซึ่งอาจเทียบได้กับราคางานซึ่งของที่ชายซื้อมา ในขณะที่ของหมั้นเทียบได้กับมัคจ้าง เมื่อชายหญิงห่างกัน หญิงจะต้องคืนสินสอดให้กับฝ่ายชาย แต่ไม่ข้อยกเว้นไม่ต้องคืนสินสอด ถ้าชายหญิงมีบุตรค้ายกัน (บกที่ 49, 68)

สินเดิม สินเดิมเป็นทรัพย์ที่ชายหญิงได้มา ก่อนการเป็นสามีภรรยากัน คำว่าสินเดิมมีนัยเดียวกันกับคำว่าทุน สินเดิมจะต้องมีลักษณะที่สามารถใช้เป็นทุนได้ในการอยู่กินเป็นสามีภรรยากัน อาจเป็นทรัพย์ที่ทั้งสองฝ่ายนำมา กองหือรับรองว่าให้เป็นทุนในเวลาแต่งงานกัน เพราะขณะนั้นทรัพย์ที่มีราคานเล็กน้อย เช่นเสื้อผ้าที่คิดตัวมา จึงไม่อาจเป็นทุนได้ ทรัพย์ที่ชายหือหญิงได้มาเมื่อวันนี้แยกให้อาเป็นสินเดิม (บกที่ 72)

สินสมรส คือทรัพย์สินที่สามีภรรยาได้มา กายหลังการแต่งงานอยู่กินด้วยกัน ในบกที่ 72 ระบุว่าทรัพย์ต่อไปนี้เป็นสินสมรส “อนึ่ง บิดามารดา พี่น้องลูกหลาน หนหญิงก็ตี ชายก็ตี และเข้าสัมภยา ไซร์ หนชายได้สิ่งสินมากน้อยเท่าไหร่ก็ตี หนหญิงได้สิ่งสินมากน้อยเท่าไหร่ก็ตี ท่านว่าเข้าผัวเมียได้ด้วยบุญญา ให้อาเป็นสินสมรส แม่บิดามารดาญาติหญิงให้สิ่งสินแก่หญิงก็ตี แม่บิดามารดาญาติหนชายให้แก่ชายก็ตี เมื่อวันนี้แยกให้อาเป็นเดิม ถ้าให้มาเมื่ออยู่เป็นผัวเมียกันแล้ว ให้อาเป็นสมรส” และในบกที่ 64 บัญญัติไว้ว่า เมื่อผัวเมียอยู่ด้วยกันได้รับพระราชทานพังษา ให้อาการ ให้อาเป็นสินสมรส

เรือนหอ เรือนหอนักจะเป็นเรือนที่ขายปลูกลงในที่ดินของผู้จัด หรือที่ดินของญาติฝ่าย หญิง แต่ก็มีบ้างเหมือนกันที่บางครั้งหญิงมีเรือนอยู่เดียว ก็อาจมีการยกเรือนนั้นให้เป็นเรือนหอ แต่ คิดราคาเรือนเป็นจำนวนเงินตามที่ตกลงกันจากชาย เรือนนี้จึงเป็นสินเดิมของฝ่ายชาย เมื่อห้ำกัน ชายก็อาจรื้อเรือนหอไปได้ หรือต้องคิดราคาเรือนคืนให้กับฝ่ายชาย ถ้าเรือนหอนั้นเป็นของผู้หญิง ก็ถือว่าเป็นสินเดิมของผู้หญิงต้องคืนให้ผู้หญิงไป ชายจะรื้อถอนหรือคิดราคางานหูงไม่ได้ ถ้าเรือน นั้นก่ออิฐถือปูนตามแบบอย่างสมัยใหม่ การให้รื้อถอนไปข่อนเป็นการเสียหายอย่างมากก็อาจต้อง ใช้วิธีประนูลราก หรือขายทอดตลาดไปทั้งบ้านและที่ดิน และนำเงินมาแบ่งปันกันตามส่วน

ทรัพย์ส่วนตัว ความจริงทรัพย์ส่วนตัวไม่ได้มีบัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะผัวเมีย หาก เป็นเพียงนักกฎหมายไทยได้ไปศึกษากฎหมายที่ต่างประเทศเมื่อครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 ได้นำเอา มาใช้ระหว่างสามีภรรยาและศาลก็บังคับให้ ทรัพย์ส่วนตัวอาจกล่าวได้ว่าเป็นทรัพย์สินที่ฝ่ายชาย หรือฝ่ายหญิงมีอยู่ก่อนสมรสและได้กันเอาไว้ ไม่ได้นำไปปันกับสินเดิม หรือสินสมรส ชายหรือ หญิงมีสิทธิจะจัดการกับทรัพย์ส่วนตัวของตนอย่างไรก็ได้ เพราะจะนั้นมีอยู่กัน จะนำเอาทรัพย์ ส่วนตัวมาแบ่งไม่ได้ คงเป็นของฝ่ายที่กันเอาไว้แต่ผู้เดียว ปัจจุบันเรียกกันว่าสินส่วนตัว

ขันหมาก คือข้าวของที่ฝ่ายชายนำไปปันอบให้กับฝ่ายหญิงเมื่อบิดามารดาของชายไป ทางท่านสู่ขอสูกสาวหลานสาวเข้าเรียกกันว่า “ขันหมากกล่าวด่าน” ซึ่งมี 3 ขัน ถ้าหากบิดามารดา หญิงตกลงยกหูงให้แก่ชายก็จะต้องตกลงกันในเรื่องทองหนึ้น สินสด เรือนหอ กองทุน วันหนึ้น และวันแต่งงาน

เมื่อถึงวันหนึ้นชายก็จะนำขันหมากไปหนึ้นหูงเรียกกันว่า “ขันหมากหนึ้น” ประกอบ ด้วยผลไม้ ขนมนนเนย ของหวาน ของคาว เหล้า ไก่ นามอบให้กับบิดามารดาของหญิง ถ้าชายไม่นำ ของมาหนึ้นและแต่งงานตามสัญญา ขันหมากกล่าวด่าน 3 ขันนั้น ชายจะเอาคืนไม่ได้ (บพทที่ 114)

ชาญชี้ ชาญชี้คือผู้ที่จะเมืองสำนักอิสรของสามีหรือบิดามารดาของหญิง ดังนั้นการทำชาญ จึงอาจเป็นการทำชาญด้วยหญิงอันเป็นภรรยาของชายอื่น หรือทำชาญด้วยสูกสาวหลานสาวซึ่งอยู่ใน สำนักอิสรของบิดามารดาของหญิง หรือญาติผู้ใดใหญ่ของหญิง ในกฎหมายลักษณะผัวเมียกำหนด การทำชาญไว้ 2 ลำดับขั้น คือ

1. ทำชาญชี้ขั้นช้ำเรา ซึ่งชาญชี้จะต้องถูกปรับใหม่ตามกฎหมาย (บพทที่ 18)

2. ทำชี้ไม่ถึงชำเรา ลักษณะของการทำชี้ไม่ถึงชำเรา มี 5 ประการ

1. ชายดูดมือถือนหยกมีบ่ท่าน
2. สามีท่านมือยื่นไปหาเมียท่านถึงในเรือน
3. ไปหาเมียท่านในที่ลับ
4. ชายลักลอบพูดงานในที่ลับ
5. ไปหาเมียท่านถึงในห้องที่นอน

การทำชี้ตามข้อ 1-2, 3 และ 5 ท่านให้ใหม่ชาญนั้นถึงเบื้องประณมผิดเมีย ส่วนการทำชี้ตามข้อ 4 ให้ใหม่ชาญนั้นก็เบื้องชักมือถือนม กอคุน (ลักษณะผัวเมียบทที่ 2)

การทำชี้นั้นชายชี้ต้องถูกปรับใหม่ให้แก่สามีหงุ้ง ส่วนหงุ้งนั้นให้อาจลุ่วปะหน้าหัด คอกชนาแดงสองหู ร้อยคอกชนาเป็นมาลัยใส่ศิรษะใส่ก่อ ให้นายจะนองตีฟ่องนำหน้าประชาชน 3 วัน แต่หงุ้งอาจได้โทษประชาชนได้ ถ้าสามีไม่อยากให้ประชาชนกรรขายองตน แต่ต้องอาสินใหม่เข้า พระคลังหลวง (ลักษณะผัวเมีย บท ก.)

การอาเบื้องปรับชายชี้เป็นเรื่องทางแพ่ง ถ้าสามีเห็นว่าสินใหม่ที่ได้น้อยไป จะขอฟื้นแพง กรรหากับชายชี้ในภายหลังไม่ได้ (ลักษณะผัวเมีย บทที่ 13) ถ้าสามีจับชายชี้ได้ในขณะทำชี้และ บันดาลโทษ สามีตีค่าม่าฟื้นแพงชายชี้ตาย สามีหงุ้งไม่มีความผิด ความจริงกฎหมายอนุญาตให้ ชายสามีม่าได้ทั้งกรรยาและชายชี้ (ลักษณะผัวเมีย บทที่ 8)